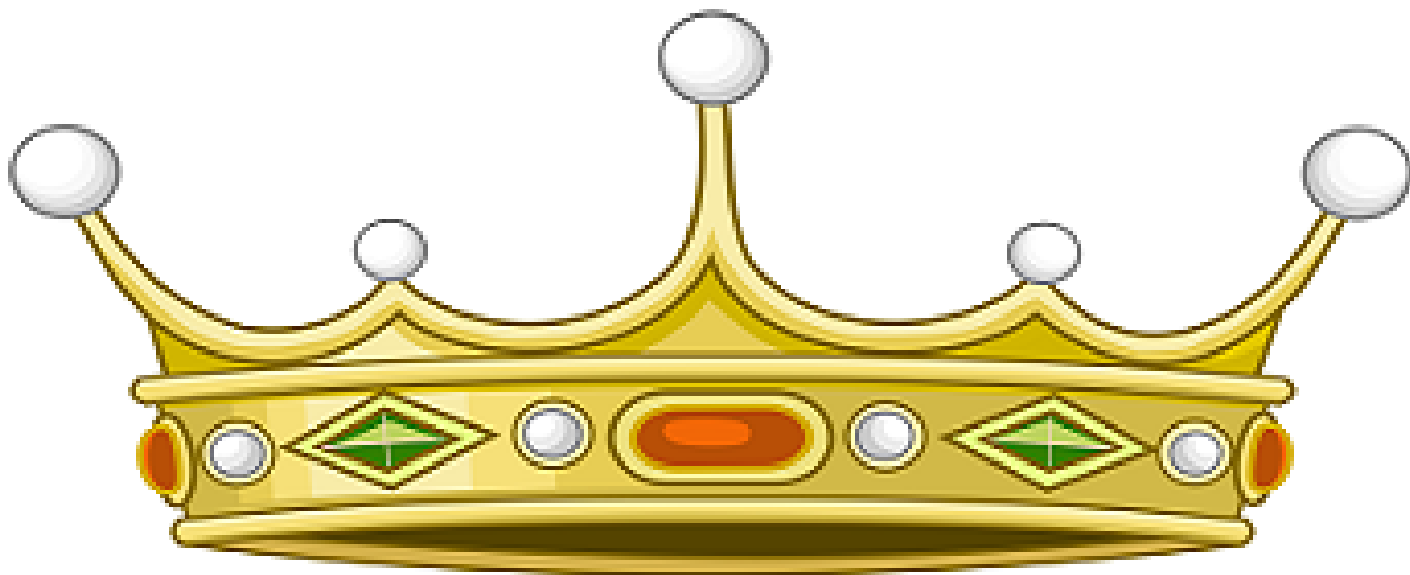

Ponç Guerau de Cabrera, propietari de Castella

Autor: Carles Camp

Data de publicació: 08-09-2021

Recuperem un antic article d'En Carles Camp que està penjat al web de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya. Va dedicat al noble català Ponç Guerau de Cabrera, que es va instal·lar a la Castella i Lleó d'Alfons VII, i hi va exercir un paper primordial. Després del rei, en va ser la personalitat més poderosa.

Imatge de portada: corona vescomtal catalana

Dedicat als aragonesos de bé

En Ponç Guerau de Cabrera, de la nissaga catalana dels Cabrera, era fill d'En Guerau II Ponç, vescomte de Girona i d'Àger, encara que d'altres fonts el fan fill del pare d'En Guerau II: En Ponç I Guerau. Amb tot, sembla que la primera opció és la correcta.

En Ponç Guerau de Cabrera va formar part del seguici que el 1128 va acompanyar Na Berenguera, filla d'En Ramon Berenguer III, a casar-se amb l'Alfons VII, rei de Castella i Lleó.

Al seu torn En Ponç s'havia casat en primeres núpcies amb Na Sança, de filiació no del tot establerta, possiblement catalana. Però Na Sança desapareix dels documents. No se sap si és perquè va morir i En Ponç Guerau va restar vidu o, cosa més versemblant, perquè la va repudiar al·legant motius de parentiu. El cas és que es va casar en segones noces amb Na María Fernández, filla d'un magnat castellà: el comte Fernando Pérez de Trava. Amb aquest casament, En Ponç Guerau de Cabrera va encetar la seva carrera militar i política a la cort castellanoleonesa.

Com deïem, en aquells moments l'Alfons VII regnava a Castella i Lleó, un monarca que se les donava d'«emperador». I

així consta en documents de la seva cancelleria. En realitat, però, aquesta dignitat no va tenir, en el seu cas, cap contingut real, ja que el títol d'emperador l'atorgava el Papa i aquest no l'hi va concedir. A més, d'emperador només n'hi podia haver un en tota la cristiandat, de la mateixa manera que solament hi podia haver un sol pontífex. El cert és que l'Alfons VII, tot i haver-se autoatorgat aquest honor, apareix com un monarca amb no gaire poder. I és que no sabia com sortir-se'n dels nombrosos problemes militars als quals va haver de fer front. Per una banda, enfrontaments constants amb Navarra, l'Aragó i Portugal. Per l'altra, diverses revoltes internes protagonitzades pels senyors feudals, sense comptar amb les freqüents i complicades guerres contra els musulmans. Ras i curt, l'emperador es trobava totalment atrapat.

Sigui com sigui, En Ponç Guerau, castellanitzat Poncio Giraldo, va dirigir la repressió militar contra els revoltats i el seu èxit va ser total. Aquests triomfs li van donar prou prestigi per després comandar totes les accions de guerra de l'Alfons VII. Així, pels voltants del 1137, lleonesos i castellans havien intentat tres vegades sense èxit conquerir Badajoz. Però va ser En Ponç Guerau qui el 1140 ho va aconseguir. I a la primera provatura.

Dos anys abans, tanmateix, el 1138, ja havia participat en la conquesta de Coria, consolidada el 1142. I encara anteriorment, entre 1131 i 1135, havia reprimat la revolta de l'asturià Gonzalo Peláez, sense deixar de banda que el 1139, conquereix el castell d'Oreja i la seva comarca (actual província de Toledo) o que entre 1136 i 1140 participa amb èxit en diverses guerres contra Navarra, contra l'Aragó i contra els musulmans.

El mateix any 1140 derrota els portuguesos a la batalla de Valdevez. I set anys després dirigeix una reeixida expedició a Almeria i consolida la frontera sud dels regnes de l'Alfons VII entre els rius Tajo i Guadiana en diferents batalles i campanyes militars.

Del que hem llegit fins ara, salta a la vista que va ser un català qui va donar als castellans uns èxits militars que per ells mateixos no aconseguien de feia molt de temps. Cal recordar que unes dècades abans l'Alfons VI només havia rebut derrotes en les seves guerres contra els musulmans.

En aquest canvi tan radical quant a l'eficàcia bèl·lica dels exèrcits castellans de l'Alfons VII, hi van segurament intervenir d'altres catalans, com és ara N'Ermengol VI d'Urgell (castellanitzat Armengol de Urgel) i l'occità Ponç de Menerba (Poncio de Minerba) dels quals parlarem en una altra ocasió.

Comsevulla que sigui, mercès a l'empenta d'En Ponç Guerau, l'«emperador» es va veure amb cor d'emprendre campanyes més ambicioses contra els musulmans del sud peninsular. Ja el 1147, havia conquerit Calatrava (a prop de Ciutat Real) amb l'ajuda del rei de Navarra, el comte de Barcelona, el comte de Montpeller i diversos genovesos i pisans. Amb aquesta expedició va preparar el terreny per envair part de les terres andaluses. Per exemple, una campanya de conquesta entre 1150 i 1151 a Còrdova i Jaén i una altra entre l'any 1152-1153 a Guàdix i Lorca.

En Ponç Guerau, doncs, va ajudar l'Alfons VII a triomfar militarment. Ara bé, també va destacar en nombroses negociacions diplomàtiques, la qual cosa demostra que l'«emperador» basava la seva força en les capacitats, tant militars com polítiques, del nostre home. Així, veiem que el 1140 i el 1143 participa en un seguit de negociacions amb Navarra, com és el cas del matrimoni de N'Urraca, filla natural de l'Alfons VII, amb el rei navarrès García Ramírez (García VI de Pamplona), casament que va tenir lloc el 1144 i al qual va assistir el mateix Ponç. O el 1146, any en què va negociar un acord de vassallatge pel qual Còrdova es va posar sota la influència de l'Alfons. O el 1156-1157, quan dirigeix unes negociacions amb En Ramon Berenguer IV. O encara se'l veu present entre 1153 i 1159 en diverses negociacions amb Catalunya, Navarra i Portugal.

Segons el que venim llegint, En Ponç Guerau es va convertir en l'home de la màxima confiança del rei Alfons VII, fet gens estrany ja que li treia una vegada i una altra les castanyes del foc. Per això aquest rei el va nomenar de bona hora comte: a l'any 1141. Cal tenir present que, a Castella, aquest títol no implicava necessàriament cap sobirania ni era pas hereditari. Simplement es tractava d'una concessió reial.

Però el 1142 el va nomenar majordom (maior domus Imperatoris), un títol, aquest, que sí que va tenir efectes pràctics molt importants. En Ponç Guerau va ser l'únic baró, durant els anys en què va regnar l'Alfons VII, que va aplegar en la seva persona les dues distincions. El càrrec de majordom va fer d'aquell el màxim conseller del rei. Qui ostentava a Castella tal càrrec exercia el poder a la manera d'un primer ministre encarregat de buscar nous ingressos per al tresor real i noves i més segures fórmules d'exacció i d'ajuda al rei i a la seva cúria. Qui en gaudia, tenia sota les seves ordres el poder militar, el polític i l'administratiu del regne. Clarament, n'era la persona més influent després del monarca i En Ponç Guerau hi va arribar en només 14 anys d'estada a Castella. Tota una proesa.

Va exercir aquesta dignitat durant 16 anys, fins a la mort de l'Alfons VII a finals del mes d'agost del 1157. Cal destacar

que l'Alfons VII, en els 15 primers anys del seu regnat, havia tingut 8 majordoms, i el que més temps hi havia aguantat ho va fer durant 9 anys i encara no consecutius.

A les acaballes de la seva vida, l'Alfons VII va redactar el contracte d'herència i va dividir els seus regnes entre els seus fills Sancho i Fernando. En Sancho va rebre Castella i hi va regnar com Sancho III. En Fernando va rebre Lleó i hi va exercir el poder amb el nom Fernando II. Gairebé dos anys després del seu accés al tron, En Fernando II de Lleó també va concedir a En Ponç Guerau l'esmentat títol de majordom (*maior domus regis*), dignitat que va ocupar durant tres anys i mig: des del 14 de juny del 1159 fins al març del 1162. Així doncs, entre els 38 anys que va durar el regnat d'Alfons VII i la primera part del regnat d'En Ferran II, En Ponç Guerau va ser majordom reial durant més de 20 anys.

Així mateix, val a dir que el monarca castellanoleonès va ser molt generós amb el nostre home. El 1156, li va donar Zamora i els seus territoris a títol de possessió: Comes Poncius de Cabreira, Princeps CEMO. I és en aquesta ciutat on és enterrat. En concret, l'any 1174. A més, aquest monarca li va atorgar, pel que fa a Zamora, el títol de Tenente, títol que el va facultar per poder disposar plenament de la seva propietat només amb el permís de monarca. També havia estat Tenente de Sanabria i dels seus territoris (1132) i de Cabrera (1138), comarca de la província de Lleó. La coincidència de denominació entre el cognom nobiliari català «Cabrera» i el topònim «Cabrera» ha donat arguments a aquells que han intentat fer castellà el baró català. I també li va lliurar Ciudad Rodrigo, a l'actual província de Salamanca, i els seus territoris (1161), dels quals n'inicia la repoblació. I així mateix Ledesma (1161) i Benevente (1159) a l'actual província de Zamora, i Morales de Rey (1147), Castro Toraf. (1140), Melgar (1146), Villalpando (1146) i Toro (1153). També Almeria (després de la seva reeixida campanya militar) i Salamanca (1145).

També li van ser atorgades tot un seguit d'altres propietats i senyories. És a saber, Castillo de Albuher (1153), Almonesir (1152) a l'actual província de Guadalajara, Polgar (a la banda de Toledo) o Coria. I també les esglésies de San Cristóbal de Salamanca i de San Nicolás de Ledesma. A l'actual província de Zamora va ser senyor de Moreruela (1143), Manganeses, Villares de Campos, Revellinos, San Pedro de Ceque (1156), Villaferreña, Morales de Rey, Trefacio (1164) i Gallende. A Galícia, de Covelo i Sarria. A l'actual província de Palència, de Castroalbón, Val de Sauce i Cordovella (actual Cordovilla la Real) i un San Pedro i Santa Eugenia que no s'han pogut identificar. I la llista potser no és completa ja que podria haver obtingut altres llocs dels quals no ens n'ha arribat documentació.

De totes aquestes localitats, destaquem la importància de ciutats com Salamanca, Zamora o Toro, les quals demostren l'enorme importància i el gran poder que va acumular Ponç Guerau a Castella i Lleó. Així, doncs, va ser, a tots els efectes pràctics, l'home més poderós dels regnes de Castella i Lleó durant aquelles dècades.

D'altra banda, no ens ha de passar per alt el fet que els castellans necessitessin catalans per comandar amb eficàcia els seus exèrcits, la qual cosa indicaria el poc nivell militar dels castellans de llavors. No es coneix, en canvi, cap castellà que, en aquells temps, vingués Catalunya a comandar cap exèrcit, i ni molt menys cap que arribés a assolir tant de pes i que acumulés tant de poder com del que va gaudir a Castella i Lleó En Ponç Guerau de Cabrera.

Finalment, hem de fer referència als dos intents que hi ha hagut per descatalanitzar-lo. Un d'ells ja l'hem explicat més amunt: el que el fa d'origen castellanoleonès i que fa procedir el seu cognom d'una de les seves possessions: Cabrera. L'altre és més seriós i es fonamenta en l'Armorial del segle XVI conservat a la Universitat de Saragossa. Segons aital armorial, el comte Ponç de Cabrera el fa fill o nét d'un don García, comte de Cabrera i de donya Elvira, germana legítima de l'Alfons VI. Aquesta informació és falsa, per bé que ha influït en obres com les dels germans García Caraffa o en la Gran Enciclopèdia Gallega. En aquestes obres s'hi afirma que En Ponç Guerau procedeix d'un descendent del rei Ramir III. En concret, d'un nét, que hauria estat vescomte de Cabrera i s'hauria casat amb una tal Legarda de Tost, uns nobles que haurien estat els pares o els avis del nostre Ponç Guerau.

Bo i així, l'Ernesto Fernández-Xesta i Vázquez, desmunta, malgrat ser ell mateix gallec, en la seva biografia sobre En Ponç Guerau, aquestes tesis i demostra, amb tot un seguit d'estudis documentals i heràldics, que era fill d'En Guerau II Ponç de Cabrera, vescomte de Girona i d'Àger.

Sigui com sigui el cert és que d'ell davallen els Ponce de León, que de vegades són anomenats Ponce de Cabrera, una família que va aconseguir de destacar al regne de Castella.

Carles Camp
Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya
Darrera actualització; dijous, 24 de desembre del 2009

Bibliografia consultada:
Armand de Fluvià i Escorsa, Josep M. Pujol, Santiago Sobrequés i Vidal, Enciclopèdia Catalana, 7a reimpressió

actualitzada, Barcelona 1994, Vol. 5, p. 463-6

Ernesto Fernández-Xesta y Vázquez, Un magnate catalan en la Corte de Alfonso VII, Prensa y Ediciones Iberoamericanas, SL. Madrid, 1991

<http://www.histocat.cat/index.html?msgOrigen=6&CODART=ART00639&PatronBusquedaDescripcion=pon%E7>